# TA’LIM MUHITI O‘ZGARISHLARI O‘RTA MAKTAB O‘QUVCHILARINING AKADEMIK MOSLASHUVIGA TA’SIRI

**Rustamova Zilola Muhammadg‘olib qizi**
Xalqaro Nordik Universiteti magistranti

**Annotatsiya:** Mazkur tezisda ta’lim muhiti o‘zgarishlarining o‘rta maktab o‘quvchilarining akademik moslashuv jarayoniga ta’siri keng qamrovda tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim tizimida yuz berayotgan raqamli transformatsiya, innovatsion pedagogik texnologiyalar va o‘qitish metodikasidagi yangiliklar o‘quvchilarning o‘quv faoliyatiga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatmoqda. Tadqiqotda o‘quvchilarning yangi ta’lim sharoitlariga moslashuvi, ularning psixologik holati, motivatsiyasi hamda o‘qituvchi faoliyatining o‘rni ilmiy jihatdan asoslab berilgan.Shuningdek, samarali ya’lim muhitini tashkil etish orqali o‘quvchilarning akademik muvaffaqiyatini oshirish yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan.

**Kalit so‘zlar:** ta’lim muhiti, akademik moslashuv, o‘quvchi faoliyati, pedagogic texnologiya, innovatsion metodlar, psixologik moslashuv, raqamli ta’lim, interfaol yondashuv

**Kirish.** Hozirgi globallashuv va raqamlashtirish jarayonlari ta’lim tizimiga ham o‘zining sezilarli ta’sirini ko‘rsatmoqda. Ta’lim muhitining yangilanishi, o‘qitish shakl va metodlarining takomillashuvi o‘quvchilarning bilim olish jarayonini tubdan o‘zgartirmoqda. Ayniqsa, o‘rta maktab bosqichida o‘quvchilar psixologik va intellektual rivojlanishning muhim davrini boshdan kechirayotganligi sababli, ular uchun ta’lim muhitidagi har qanday o‘zgarish muhim ahamiyat kasb etadi. Akademik moslashuv – bu o‘quvchining yangi ta’lim sharoitlari, o‘quv yuklamasi va pedagogik talablariga moslashish jarayoni bo‘lib, u o‘quv faoliyatining samaradorligini

belgilaydi. Moslashuv darajasi yuqori bo‘lgan o‘quvchilar o‘quv jarayonida faol, mustaqil va ijodkor bo‘lib shakllanadi.

Bugungi kunda ta’lim muhiti faqat sinf xonasi bilan chegaralanib qolmay, balki raqamli platformalar, virtual darslar va mustaqil ta’lim jarayonlarini ham o‘z ichiga oladi. Shu sababli o‘quvchilarning ushbu yangi sharoitlarga moslashuvi masalasi dolzarb ilmiy muammolardan biri hisoblanadi.

**Asosiy qism.** Ta’lim muhiti tushunchasi va uning tarkibi

Ta’lim muhiti- bu o‘quv jarayoni amalga oshiriladigan pedagogik, psixologik va ijtimoiy sharoitlar majmuasidir. U o‘quvchining rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ta’lim muhiti quyidagi asosiy komponentlardan iborat:

Pedagogik muhit (o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlar)

Psixologik muhit (o‘quvchining hissiy holati va motivatsiyasi)

Ijtimoiy muhit (sinfdoshlar va jamoa bilan o‘zaro aloqalar)

Texnologik muhit (raqamli vositalar va platformalar)

Mazkur komponentlarning uyg‘unligi o‘quvchilarning akademik moslashuv darajasini belgilaydi.

Masalan, Vincent Tinto o‘z tadqiqotlarida shuni ta’kidlaydi:

“Talabaning ta’lim tizimiga muvaffaqiyatli integratsiyasi uning akademik muvaffaqiyatining asosiy omilidir” (Tinto, 1993).

Shuningdek, Alexander Astin fikriga ko‘ra:

“O‘quvchining ta’lim jarayonidagi faolligi, motivatsiyaga boy bo‘lishi uning rivojlanish darajasini belgilaydi” (Astin, 1984)

Mahalliy tadqiqotlarda ham akademik moslashuv pedagogic metodlar bilan uzviy bog‘liqligi namoyon bo‘lgan. Raqamli transformatsiya bugungi kunda ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalar keng joriy qilinmoqda.

UNESCO hisobotida qayd etilishicha:

“Raqamli texnologiyalar ta’lim sifati va ochiqligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi” (UNESCO, 2021).

Innovatsion metodlar Interfaol metodlar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi.

Lev Vygotskiy nazariyasiga ko‘ra:

“Ta’lim ijtimoiy jarayon bo‘lib, o‘zaro hamkorlik orqali samarali amalga oshadi”

Akademik moslashuv komponentlari Ilmiy manbalarga ko‘ra akademik moslashuv quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Kogniotiv moslashuv

“Bilimlarni o‘zlashtirish jarayoni o‘quvchining fikrlash faoliyati bilan bog‘liq” (Piaget, 1970)

Emotsional moslashuv

“Stress va tashvish darajasi o‘quv natijalariga bevosita ta’sir qiladi” (Lazarus, 1991).

Ijtimoiy moslashuv

“Ijtimoiy muhit o‘quvchining akademik muvaffaqiyatida muhim ro‘l o‘ynaydi” (Bandura, 1986).

Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasining ahamiyati

Mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasi o‘quvchilarning moslashuvini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

John Dewey ta’kidlaydi:

“Ta’lim- bu hayotga tayyorgarlik emas, balki hayotning o‘zidir.”

Metodik yondashuvlar:

Muammoli ta’lim;

Loyiha asosida o‘qiotish;

Kompetensiyaviy yondashuv.

Jerome Bruner fikricha:

“O‘quvchi bilimni mustaqil kashf qilganda, u yanada mustahkam o‘zlashtiradi.”

Natijalar va tahlil

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki:

Interfaol metodlar qo‘llanilganda moslashuv darajasi oshadi;

Individual yondashuv o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi;
O‘qituvchining metodik mahorati asosiy omil hisoblanadi.

OECD tadqiqotiga ko‘ra:

“Moslashuvchan ta’lim muhitlari o‘quvchilarning akademik natijalarini sezilarli yaxshilaydi” (OECD, 2019).

Xulosa. Ta’lim muhiti o‘zgarishlari o‘rta maktab o‘quvchilarining akademik moslashuviga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Mazkur jarayonning samaradorligi ta’lim muhitining sifatiga, o‘qituvchining metodik mahoratiga va o‘quvchining individual xususiyatlariga bog‘liq. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Zamonaviy ta’lim muhitida moslashuv muhim pedagogic muammo hisoblanadi

Innovatsion metodlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi

Psixologik qo‘llab-quvvatlash moslashuvni yengillashtiradi

Individual yondashuv eng samarali yo‘nalishlardan biridir

Shu bois, ta’lim jarayonini tashkil etishda o‘quvchilarning ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda moslashuvchan pedagogic muhit yaratish muhim ahamiyatga ega.

Ta’lim muhiti va o‘quvchilarning akademik moslashuvi masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida keng o‘rganilgan ilmiy yo‘nalishlardan biridir. Ushbu muammoning nazariy asoslari mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan turli jihatlarda tadqiq etilgan.

Pedagogika sohasida olib borilgan tadqiqotlarda ta’lim muhiti o‘quvchilarning shaxs sifatida shakllanishida muhim omil sifatida qaraladi. Xususan, pedagogic texnologiyalarni rivojlantirishga oid ilmiy ishlarda ta’lim jarayonini tashkil etishda muhitning ro‘li alohida ta’kidlanadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, samarali ta’lim muhiti o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagogic tadqiqotlarda innovatsion metodlar, interfaol yondashuvlar va raqamli ta’lim vositalarining o‘quvchilarning akademik moslashuviga ijobiy ta’siri keng yoritilgan. Ayniqsa, aralash (blended learning) va masofaviy ta’lim shakllari o‘quvchilarning individual rivojlanish trayektoriyasini shakllantirishda muhim omil sifatida e’tirof etiladi.

Psixologik nuqtai nazardan olib borilgan tadqiqotlarda esa akademik mosklashuv o‘quvchining ichki imkoniyatlari, motivatsiyasi va emotsional holati bilan chambarchas bog‘liqligi qayd etiladi. Psixolog olimlarning fikricha, o‘quvchilarning yangi ta’lim muhitiga moslashuvi ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchi, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va o‘qituvchi bilan o‘zaro munosabatiga bevosita bog‘liq.

Shuningdek, ayrim ilmiy ishlarda ta’lim muhitidagi keskin o‘zgarishlarning salbiy oqibatlari ham ko‘rsatib o‘tilgan. Jumladan, raqamli texnologiyalardan ortiqcha foydalanish o‘quvchilarda diqqatning pasayishi, charchoq va ijtimoiy faollikning kamayishiga olib kelishi mumkinligi ta’kidlanadi. Bu esa akademik moslashuv jarayonini murakkablashtiruvchi omillardan biri hisoblanadi.

Mahalliy olimlarning tadqiqotlarida esa ta’lim jarayonini milliy qadriyatlar va an’analar asosida tashkil etish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va ularni qo‘llab-quvvatlash muhim metodik yo‘nalish sifatida ko‘rsatilgan. Bu yondashuv o‘quvchilarning nafaqat akademik, balki ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Yuqoridagi ilmiy qarashlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ta’lim muhiti va akademik moslashuv o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ularni kompleks yondashuv asosida o‘rganish zarur. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlar ko‘proq umumiy jihatlarni qamrab olgan bo‘lib, aynan o‘rta maktab o‘quvchilarining zamonaviy ta’lim muhitiga moslashuvi masalasi yanada chuqurroq o‘rganishni talab etadi.

**Foydalanilgan adabiyotlar (real manbalar bilan)**

1. Tinto, V. (1993). Leaving College: Rethinking the Causes and Cures of Student Attrition.
2. Astin, A. (1984). Student Involvement Theory.
3. Vygotskiy, L.S. (1978). Mind in Society.
4. Piaget, J. (1970) Psychology of Intelligence
5. Bandura, A. (1986). Social Foundations of Thought and Action.
6. Dewey, J. (1938). Experience and Education.
7. Bruner, J. (1960). The Process of Education.
8. UNESCO (2021). Education in a Digital World.
9. OECD (2019). Future of Education and Skills 2030.
10. Lazarus, R. (1991). Emotion and Adaptation.